

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6117-0263>

Поведа О. П., Національний авіаційний університет

ДИСКУРС ЧЕСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЧЕХІЇ

У статті аналізуються особливості відношення Чеської соціал-демократичної партії до питань європейської інтеграції та формування нею європейської політики держави. Особлива увага акцентується на тому, що дискурс соціал-демократів полягає у відмові від критики Європейського Союзу, більше того вони вбачають в процесі федералізації й уніфікації Європи переваги для кожної з країн, адже ЄС, на їхній погляд, може бути чи не єдиним ефективним механізмом для вирішення не тільки національних інтересів, а й інструментом для вирішення глобальних, гуманітарних та економічних проблем. Однак, на думку автора, важливим недоліком даного дискурсу є частково пасивне сприйняття реальності. Так, незважаючи на очевидну гнучкість позицій європейців, їм можна дорікнути у відсутності наявності чітко окресленої ідеологічної програми захисту державного суверенітету та національної ідентичності, що є прорахунком, зважаючи на глобалізаційні тенденції сучасності.

Автор наголошує, що чеські соціал-демократи рішуче підтримали Лісабонський договір, оскільки він посилює прозорість та ефективність прийняття рішень на рівні ЄС. Намагаючись заручитись підтримкою стосовно Лісабонського договору, соціал-демократи навіть погодилися дати своє схвалення проекту стосовно розміщення ядерних комплексів США на чеській території в обмін на підтримку договору політичними опонентами. З іншої сторони, визначається, що, незважаючи на схвалення та поглиблення європейської інтеграції Чеською соціал-демократичною партією, саме її представники негативно вплинули на міжнародний імідж країни, посприявши падінню національного уряду в розпал головування Чеської Республіки в Євросоюзі. Акцентується увага на недоцільності надання пріоритету власним політичним амбіціям в той момент, коли це може негативно позначитися на національних інтересах держави.

Ключові слова: Чехія, європейська інтеграція, Чеська соціал-демократична партія, європеїзм, національна ідентичність.

Після завершення “холодної війни” в Чехії спостерігався широкий міжпартійний консенсус стосовно питання членства країни в ЄС. Після перших демократичних виборів у 1990 році всі провідні політичні партії, представлені в парламенті, за винятком Комуністичної партії та екстремістської Республіканської партії, були послідовними щодо якнайшвидшого приєднання до ЄС. У результаті, подальші вибори та зміна партійного складу уряду мало впливали на намагання Чехії вступити до Євросоюзу. Проте наприкінці 1990-х років чеська політична сцена стала більш поляризованою відносно проблеми європейської інтеграції. Незважаючи на те, що зберігалася загальна проєвропейська орієнтація серед головних партій, Громадянська демократична партія (ГДП) стала дотримуватися більш євроскептичних поглядів після втрати влади у 1997 році. Так, якщо на попередніх виборах питання євроінтеграції не було ключовим, то передвиборчі кампанії 1998 та (особливо) 2002 років відзначилися гострими дискусіями стосовно проблеми вступу Чехії до ЄС, а питання, що стосувалися Євросоюзу, стали важливим пунктом передвиборчих програм всіх політичних партій. Після парламентських виборів 2002 року було сформовано урядову коаліцію з Чеської соціал-демократичної партії (ЧСДП), Християнсько-демократичного союзу – Чехословацької народної партії (ХДС-ЧНП) та Союзу свободи – Демократичного союзу (СС-ДС). Незважаючи на ідеологічні розбіжності між трьома партіями, коаліція сформувала досить проєвропейський уряд, якому вдалося виконати необхідні умови для вступу Чехії до ЄС.

На особливу увагу заслуговує відношення ЧСДП до європейської інтеграції, адже саме ця партія поряд з ГДП є однією з двох провідних політичних сил в новітній чеській історії, неодноразово довкола неї формувалася урядова коаліція та реалізовувалася зовнішня політика держави. Окремі

аспекти ставлення провідних чеських партій до проблеми європейської інтеграції Чехії висвітлюються у працях П. Друлака, Ш. Хенлі, П. Копецкі, однак вони, як правило, присвячені загальному аналізу зовнішньополітичних доктрин основних політичних сил, а не характеристики дискурсу європейців.

Мета статті – дослідити особливості ставлення чеських соціал-демократів до питань європейської інтеграції та формування ними європейської політики держави. Досвід реалізації та захисту національних інтересів у рамках процесу європейської інтеграції провідними політичними силами Чехії може бути корисним для нашої держави, зважаючи на європейські прагнення України.

Протягом останніх трьох десятиліть загалом не знало суттєвих змін ставлення чеських соціал-демократів до питання вступу в ЄС. Так, ще на початку 1990-х років не існувало гострих відмінностей між позицією ЧСДП, позицією Громадянського Форуму та позицією ГДП в 1992 році стосовно питання європейської інтеграції. У першій посткомуністичній партійній програмі ЧСДП за 1990 рік партія закликала до поступової побудови загальноєвропейської конфедерації. Дане прагнення мотивувалося не тільки географічним розташуванням країни, але перш за все культурною приналежністю до Європи [1]. У 1991 році партія задекларувала, що потрібно докласти максимум зусиль з метою посилення співпраці з ЄС. Хоча справедливо буде також відзначити, що в цей період більшість в Європарламенті мали соціалісти, а ЧСДП хотіла поглибити співробітництво з ідеологічно суміжними партіями. В даний період партія також акцентувала увагу на важливості посилення співпраці з країнами Європейської Асоціації Вільної Торгівлі (ЄАВТ) та майбутньому членстві в НАТО [2].

Проте у подальшому, наприклад, у програмі 1996 року, проблемі європейської інтеграції приділено ще більше уваги. У ній, зокрема, зазначається: "...наша участь в даному процесі [європейської інтеграції] дасть змогу зрівняти якість життя населення в усіх країнах спільноти...". У партійній програмі 1996 року ЧСДП, по суті, висловила свою згоду відмовитися від частини чеського суверенітету на користь захисту соціальних прав громадян. Автори програми пишуть: "Ми хочемо слідувати принципам Маастрихтського договору, а також ми б хотіли підписати його розділ про соціальні права і ратифікувати його соціальну хартію, адже це б не давало змоги нашому парламентові приймати антисоціальні закони" [3]. У програмі ж 2000 року відчувається вплив єврореалістичного дискурсу ГДП, адже ЧСДП наголошує на перевагах членства в ЄС, однак, на відміну від ГДП, підкреслює, що Чехія не ризикує втратити при цьому національну ідентичність [12]. Отже, не можна стверджувати, що на зламі тисячоліть відбувається зближення позицій ЧСДП та ГДП, а просто очевидно, що соціал-демократи, як і їхні політичні опоненти, частіше починають акцентувати увагу на корисливих моментах від членства в ЄС.

Таким чином, ЧСДП насамперед розглядає ЄС як інструмент для зростання і зрівняння в розвитку з передовими країнами. Проте вона також визначає ЄС, як і інструмент для реалізації соціал-демократичної політики. Соціал-демократичне бачення Євросоюзу детально висвітлене у партійній програмі 2005 року. Провідною ідеєю даної програми є поняття глобалізації, яка визначається як відсутність механізмів регулювання у світовій політиці. На думку ЧСДП, дерегуляцію світових ринків спричинило послаблення ролі держав-націй, а стабілізувати їх можуть в перспективі тільки наднаціональні політичні інституції.

Як бачимо, уявлення соціал-демократів про функціональну корисність ЄС є цілком протилежними позиції ГДП. Так, якщо ЧСДП розглядає Євросоюз як форум для захисту національних інтересів та можливість брати участь у визначенні долі цілого континенту, то громадянські демократи відчайдушно намагаються довести неможливість формування і захисту власних національних інтересів державами-членами на рівні ЄС, розглядаючи останній як плацдарм для захисту національних інтересів та посилення гегемонії передових держав Європи, передусім Німеччини. В той час, як ГДП визначає спроможність тільки держави-нації гарантувати непорушність державного суверенітету та зберегти національну ідентичність кожної країни-члена, ЧСДП піддає сумніву потенціал держави-нації самотужки протистояти викликам глобалізаційних процесів, у тому числі стосовно збереження окремо взятих національних ідентичностей, а тому закликає до вирішення важливих питань за допомогою міжнародного форуму.

Цікавими є наступні міркування соціал-демократів. Глобалізований світ, на переконання ЧСДП, перенасичений соціальними проблемами, а також гостро піднімає проблему захисту навколишнього середовища і питання безпеки. Дані проблеми не можна подолати без активного залучення міжнародних інституцій. Автори програми під останніми мають на увазі не тільки ЄС, але також стосовно проблем безпеки – НАТО, а відносно проблем навколишнього середовища – ООН. На

відміну від ГДП, яка наголошує на тому, що ЄС є ареною змагання національних інтересів, ЧСДП дотримується позиції, що всі європейські держави об'єднують спільний інтерес – як подолати негативні наслідки глобалізації [6].

ЧСДП не використовує поняття національного інтересу так часто, як ГДП, а коли й застосовує його, то воно виступає синонімом інтересів всіх чеських громадян: “Вступ Чехії до Європейського Союзу був корисним для всіх громадян Чехії, а тому його можна вважати національним інтересом Чеської Республіки як таким. Це було важливою передумовою для подальшого інтеграційного процесу. Процес об'єднання Європи має важливе значення для інших громадян країн-членів ЄС і цілого Євросоюзу загалом. Сильний ЄС посилює Чехію, а сильна Чехія робить сильнішим Євросоюз” [6]. У середньостроковій програмі партії 2002 року національний інтерес визначається як намагання мінімізації негативних впливів на чеську економіку та життєві стандарти і соціальну безпеку громадян країни [5]. У програмі перелічується цілий ряд конкретних переваг від співпраці. Вони включають економічні вигоди, акцентується увага на перевагах з питань гарантування безпеки та підвищення статусу країни в міжнародному середовищі. У партійній програмі також наголошується, що ЧСДП позитивно ставиться до розширення співпраці в нових сферах, особливо стосовно розбудови спільної зовнішньої політики та політики безпеки Євросоюзу.

Партія відкидає консервативне розуміння нації, тобто твердження про народ як етнічну спільноту, а не громадянську націю. Однак при цьому вона вважає себе справжнім захисником держави-нації. Згідно з твердженнями соціал-демократів, вона робить це тому, що проголошений неолібералами (ГДП) курс на захист нації є нічим іншим, як визнанням підризу держави-нації світовим капіталізмом [6]. Варто зауважити, що трактування ЧСДП нації як політичного феномену є аналогічним до розуміння поняття нації більшістю політичних партій Західної Європи, в той час як ГДП вважає націю насамперед етнічним феноменом, що є характерно для більшості країн Центральної і Східної Європи. Можемо припустити, що саме тому питання національної ідентичності є більш важливим і болючішим для громадянських демократів, ніж для ЧСДП, адже якщо для останньої чеська ідентичність часто ототожнюється з європейською, то для ГДП національна ідентичність завжди виступає першочерговою.

Показовим є те, що, якщо в передвиборчій програмі соціал-демократів 2002 року перелічуються вигоди, які країна могла б отримати в результаті членства, однак не розкриваються його практичні аспекти, то в партійній програмі 2006 року тематика ЄС аналізується більш детально. Однак в обох випадках ЧСДП неухильно закликає використовувати можливості, які пропонуються різноманітними фондами ЄС, а також намагається порадити, як це краще зробити [7]. Отже, практичні вигоди від членства виступають для соціал-демократів одним з основних стимулів для підтримки самого інтеграційного процесу.

ЧСДП не виключає можливості побудови демократії на загальноєвропейському рівні, яка неодмінно, відповідно до партійної програми, передбачає побудову європейського демосу [6]. Дана позиція також повністю розходиться із переконаннями ГДП та Вацлава Клауса, згідно з якими демократія пов'язана тільки з державою-нацією.

У партійній програмі 2006 року ЧСДП наголошує, що піклуватиметься про те, щоб Чехія “в рамках Євросоюзу виступала за спрощення європейської правової системи, більш конкретне розподілення повноважень між ЄС та країнами-членами, посилення ролі європейського громадянства” [7]. З даного твердження випливає, що після приєднання країни до Євросоюзу соціал-демократи не бажають стояти осторонь подальших інтеграційних процесів, а й самі висловлюють прагнення брати в ньому безпосередню участь, пропагуючи та захищаючи наднаціональну форму розвитку організації. Якщо ретельно переглянути партійну програму соціал-демократів, то можна помітити, що вони не цілком асоціюють ЄС з культурною спільнотою, оскільки не виключають можливості розширення Євросоюзу за рахунок неєвропейських країн. Так, ЧСДП позитивно ставиться до подальшого розширення ЄС за рахунок, наприклад, Туреччини [8]. Таким чином, незважаючи на величезну розбіжність у поглядах між ЧСДП та ГДП стосовно ЄС, їхня позиція збігається в тому, що обидві партії схвалюють членство в Євросоюзі тоді, коли воно гарантує вигоди країні. Можна справедливо припустити, що якби не економічні переваги та політична стабільність, яку забезпечило членство Чехії в ЄС, то громадянські демократи, напевно, б рішуче відкинули ідею європейської інтеграції ще на початку 90-х років ХХ століття. Однак, на противагу їм, ЧСДП розглядає ЄС не тільки як форум економічних і політичних переваг, а й як інструмент для реалізації багатьох питань внутрішньополітичного, зовнішньополітичного та глобального характеру.

Чеські соціал-демократи рішуче підтримали Лісабонський договір, оскільки він, на їхню думку, посилює прозорість та ефективність прийняття рішень на рівні ЄС. Вони з розчаруванням поставилися до результатів референдуму в Ірландії, розглядаючи його як гальмо європейської інтеграції [9]. З метою демонстрації лояльності країни до ЄС та, намагаючись мінімізувати негативний її імідж в Євросоюзі, спровокований діяльністю правлячої ГДП, ЧСДП виступила за продовження ратифікації договору в чеському парламенті. Вона також закликала чеський уряд допомогти знайти вирішення ірландської кризи. Намагаючись заручитись підтримкою стосовно Лісабонського договору, наприкінці 2008 року соціал-демократи навіть погодилися дати своє схвалення проекту стосовно розміщення ядерних комплексів США на чеській території в обмін на підтримку договору громадянськими демократами (раніше ЧСДП рішуче розкритикувала плани ГДП дозволити США встановити систему ПРО на чеській території).

Парадоксально, однак саме проєвропейська ЧСДП у 2009 році добавила негативного іміджу Чехії в ЄС. Саме з ініціативи соціал-демократів у березні 2009 року у парламенті було висунуто вотум недовіри уряду Мірека Тополанека. Це сталося якраз у розпал головування Чехії в ЄС, що, безперечно, підірвало президентство країни та викликало занепокоєння всередині Чехії та за кордоном. Таким чином, ЧСДП, по суті, продемонструвала, що її власні партійні інтереси важать для неї більше, ніж ефективність головування Чехії в Євросоюзі. Разом з тим, напевно, не варто надто звинувачувати соціал-демократів у нетактовній поведінці стосовно правоцентристського уряду у такий відповідальний момент, оскільки, незважаючи на це, заслуговує на увагу послідовність та цілеспрямованість позиції ЧСДП стосовно процесу європейської інтеграції як такого загалом протягом останніх трьох десятиліть.

Висновки. Після проведення даного дослідження було з'ясовано, що позицію чеських соціал-демократів стосовно проблеми європейської інтеграції можемо визначити як “функціональний європеїзм”, зважаючи на те, що партія підтримує інтеграційний процес до поки він слугує національним і (чи) партійним інтересам. Окрім того, було виявлено, що у випадку щодо соціал-демократів головним чином життєві стандарти громадян та захист і розширення загальноєвропейської наддержави благополуччя виправдовують процес європейської інтеграції.

Бібліографічний список:

1. ČSSD. Program Československé sociální demokracie. 1990.
URL: <http://archivweb.cssd.cz/dokumenty/archiv/volebni-programy/16030-1990.pdf> (дата звернення: 18.11.2019).
2. ČSSD. Cíle a zásady Československé sociální demokracie. 1991.
URL: <http://www.archivweb.cssd.cz/dokumenty/archiv/volebni-programy/1991.pdf> (дата звернення 19.11.2019).
3. ČSSD. Volební program České strany sociálně demokratické – Lidskost proti sobectví. 1996.
URL: <http://archivweb.cssd.cz/dokumenty/archiv/volebni-programy/1996.pdf> (дата звернення: 18.11.2019).
4. ČSSD. Volební program České strany sociálně demokratické alternativa pro naši zemi. 1997.
URL: <http://archivweb.cssd.cz/dokumenty/archiv/volebni-programy/1997.pdf> (дата звернення: 18.11.2019).
5. ČSSD. Střednědobý program ČSSD – Lidskost proti sobectví – prosperita pro všechny. 2002.
URL: <http://cssd.cz/nas-program/strednedoby-program> (дата звернення: 21.11.2019).
6. ČSSD. Základní (dlouhodobý) program. 2005.
URL: http://www.program_cssd_2005_otevrenost_novym_vyzvam.pdf (дата звернення: 18.11.2019).
7. ČSSD. 2006. Jistoty a prosperita. Volební program pro volby do PSP ČR 2006.
URL: <http://cssd.cz/soubory/422010/vp%5F29%2E3%2E2006.pdf> (дата звернення: 21.11.2019).
8. ČSSD. Manifest ČSSD za silnou a jednotnou Evropu. 2006.
URL: <http://cssd.cz/nas-program/dokumenty/s7788> (дата звернення: 22.11.2019).
9. ČSSD. Tisková zpráva ČSSD. 16. července, 2008.
URL: <http://cssd.cz/nas14983/tiskove-zpravy/a18846.html> (дата звернення: 22.11.2019).
10. Klaus V. Předmluva Václava Klause k publikaci CEPu “Řekneme své abo nebo ne evropské ústavě” . 2005.
URL: <http://klaus.cz/clanky/542> (дата звернення: 22.11.2019).
11. Paroubek J. Projev předsedy ČSSD V PSP ČR při projednávání ratifikace Lisabonské smlouvy. 21.března, 2008.
URL: <http://cssd.cz/s14983/projevy/projev16873.html> (дата звернення: 22.11.2019).
12. Základní dlouhodobý program ČSSD. Otevřenost novým výzvám, věrnost tradici. URL: <http://cssd.cz> (дата звернення: 22.11.2019).

Poveda O. P. The Czech Social Democratic Party discourse on the process of European integration of the Czech Republic

The peculiarities of the attitude of the Czech Social Democratic Party to European integration and its formation of the European policy of the country are analyzed in the given article. Particular attention is paid to the fact that the Social Democrats' discourse is to abandon criticism of the European Union, and it

is stressed that they see the benefits for each of the countries in the process of federalization and unification of Europe, because in their view the EU might be the only effective mechanism for solving not only national interests, but also a tool for solving global, humanitarian and economic problems. The author comes into a conclusion, that CSDP primarily regards the EU as a tool for growth and developmental equalization with leading countries. However, the author emphasizes that partially passive perception of reality is an important disadvantage of this discourse. Thus, despite the apparent flexibility of the position of Europeans, they might be blamed for the absence of a clearly defined ideological program for the protection of state sovereignty and national identity, which is a miscalculation given the globalization trends of the present.

The author stresses that the Czech Social Democrats have strongly supported the Lisbon Treaty as it enhances transparency and decision-making at EU level. On the other hand, it is determined that, despite the approval and deepening of the European integration by the CSDP, its representatives have adversely affected the international image of the country, contributing to the fall of the national government in the midst of the presidency of the Czech Republic in the European Union. It is also emphasized on the inappropriateness of giving priority to one's political ambitions at a time when it may negatively affect the national interests of the state.

Key words: *Czech Republic, European integration, Czech Social Democratic Party, Europeanism, national identity.*